

Іноземці в Японії у світлі статистики: в'їзд, тимчасове й постійне проживання, натуралізація

Кадзі Ітару

Kaji Itaru. Foreigners in Japan in the light of statistics: entrance, temporal and permanent residence, naturalization.

Forming history and statistical description of permanent groups of population of Japan is briefly given in the article. The questions of the legislative providing of civil laws of foreigners, principles of naturalization are considered.

鍛冶 致 統計にみる日本の外国人——入国・在留・永住・帰化——

入国、在留、永住そして帰化に関する在日外国人統計学的研究。日本に暮らす人々歴史的過程や統計学的な特徴や外国人の在留資格、帰化の理念について考察する。

1. Вступ

У цій статті ми пропонуємо проілюстрований діаграмами загальний огляд ситуації з в'їздом, тимчасовим і постійним проживанням, а також натуралізацією іноземців у Японії в період після Другої світової війни. Термін «китайці» в рамках даної статті включає жителів Тайваню й Гонконгу.

2. Північні й південні корейці, «іноземці» та зміна курсу ієни

На рис. 1 представлено зміну кількості південних і північних корейців у Японії (за винятком підмандатних територій Тайваню, Північної Кореї, о-ва Сахалін, островів Океанії), а також кількості іноземців, у тому числі південних і північних корейців, і зміна курсу ієни ([4][15][17][19]).

Необхідно підкреслити таке:

(1) У другій половині 1980-х років, коли відбувся різкий стрибок курсу ієни, вдруге в історії Японії спостерігалася стрімке зростання числа «іноземців», яке протягом усього післявоєнного періоду залишалось практично постійним.

(2) Як наслідок, у 2004 році в Японії проживало майже стільки ж «іноземців», скільки в 1944 році.

(3) До другої половини 1980-х років переважно більшість іноземців, що проживали в Японії, становили південні й північні корейці, однак в 1994 році їхня частка серед іноземців скоротилася вже до 50.0 %.

До речі, щоби пояснити, чому під час війни в Японії проживало близько 2 млн північних корейців, а після війни їх тут залишалось приблизно 500 тис., подамо таку інформацію.

Якщо коротко спробувати пояснити причини, з яких велика кількість корейських робітників і службовців

переселилося в Японію, то швидкий зріст числа корейців на підлеглих Японії територіях полягав у тому, що не маючи змогу знайти роботу в себе на батьківщині, вони хлинули сюди в пошуках роботи. Число корейців від кінця 1910 року, коли ці країни потрапили під контроль Японії, нараховувало 13 млн чоловік, а до кінця війни досягло 30 млн (за даними на травень 1944 року на території Кореї проживало 25 млн чол., а на кінець того ж року в Японії проживало 2 млн корейців, у Маньчжурії та Північному Китаї – 2 млн, на території Радянського Союзу – 100 тис. чоловік) [4, с. 17].

Відповідно до плану цивільної мобілізації, корейську робочу силу почали приймати на території Японії з вересня 1939 року, коли (спочатку тільки в певних районах Кореї) власники підприємств стали збирати людей, що виявили бажання перебраться на роботу в Японію, потім, від лютого 1942 року, така мобілізація проводилася за підтримкою губернатора, а від вересня 1944 року – на підставі Указу про мобілізацію. Однак наприкінці березня 1945 року морське сполучення між Сімоносекі й Пусаном зовсім припинилося, і доставка мобілізованих стала неможливою. Від вересня 1939 року Японія прийняла понад 630 тис. робітників, хоча серед них були й такі, кого пізніше депортували через закінчення терміну трудової угоди, або ті, хто поміняв місце роботи; як наслідок, до кінця війни на місцях приписки залишалось більше 322 тис. чоловік. Окрім того, в армії й пов'язаних із військовими потребами галузях до кінця війни працювало ще приблизно 110 тис. чоловік [4, с. 18, 19].

Із 2 млн корейців, що проживали в Японії до кінця війни, виїхали на батьківщину в пріоритетному порядку мобілізовані на роботи, демобілізовані, за винятком тих, хто добровільно відмовився повертатися, потім ще близько 1 млн корейців було евакуйовано, і приблизно 500 тис. осіб залишилося в Японії. Багато хто з них

давню оселився в Японії та створив стабільну основу для життя в японському суспільстві [8, с. 75].

У квітні 1959 року у Японії проживали 607 533 корейці, причому 63.7 % з них народилися в цій країні. У той же час співвідношення корейців, що не народилися в Японії, а прибули сюди в різні роки, було таким: до 1938 року – 16.5 %, у 1939–1943 роках – 6.0 %, 1944–1945 – 0.7 %, 1946–1959 – 0.7 %, рік прибуття не встановлено – 12.4 % [4, с. 40].

3. Зміна сальдо міграції та числа репатрійованих

На рис. 2 представлено діаграму, що відображає зміну кількості іноземців, що легально в'їхали в Японію, а також числа тих, хто залишився тут, і репатрійованих [16][17]. Хотілося б відзначити такі чотири аспекти.

По-перше, темпи зростання числа осіб, що легально в'їжджають у країну, збільшуються з кожним роком. До того ж, якщо подивитися на розподіл за національністю та регіонами проживання мігрантів, наявна така картина: до другої половини 1970-х років США посідали перше місце за кількістю мігрантів у Японію, від другої половини 1980-х років число мігрантів із США, Тайваню й Південної Кореї стає практично однаковим, а від першої половини 1990-х років на перше місце з великим відривом виходить Південна Корея (на 2-му місці – Тайвань, на 3-му – США). Окрім того, у 2000–2004 роках розподіл іммігрантів у Японію за національністю або країною походження був таким: Південна Корея – 26.0 %, Тайвань – 12.8 %, США – 16.1 %, Китай – 9.2 %, інші країни – 36.0 % [16].

По-друге, число сальдо міграції (визначається як різниця між числом іноземців, що в'їхали, та числом тих, хто виїхав, за конкретний рік), починаючи від 1985 року, стрімко зростає. При цьому в 1985–2004 роках розподіл тих, хто залишився в Японії (1 881 692 чол.), за національністю або країною проживання виглядає так: Китай – 26.6 %, Філіппіни – 13.9 %, Північна й Південна Кореї – 11.3 %, Бразилія – 10.5 %, інші країни – 37.7 % [16]. Причому, у число згаданих тут людей, що залишилися в Японії, включені ті, хто залишився легально й нелегально (більшість із них уже репатрійовані).

По-третє, у першій половині 1990-х років різко зросло число репатрійованих, однак надалі воно стало зменшуватися постійними темпами. Причому період 1985–2004 років їхня кількість становила 782 005 осіб, у тому числі північні й південні корейці – 21.7 %, китайці – 17.1 %, філіппінці – 13.8 %, тайці – 10.7 %, малайзійці – 8.7 %, іранці – 7.1 %, і представники інших країн – 21.0 % [16].

По-четверте, у 1960 та 1961 роках різниця між числом, тих, що офіційно в'їхали в Японію й тих, хто офіційно виїхав з неї, була з великим мінусом, однак це пояснюється «індустрією репатріації» в Північну Корею. Більше 95 % корейців, що проживали в Японії, були вихідцями з півдня Корейського півострова, причому як Республіка Корея, так і японські корейці, що її підтримували, протестували проти цієї діяльності. Проте частина корейців, що

спокусилася соціалістичними ідеями, повернулася в КНДР на запрошення уряду цієї країни. У 1959 році розподіл корейців за місцем народження виглядав таким чином: південь Корейського півострова – 582 254 чол., Канвонто (розташований у центральній частині півострова й розділений на південну й північну області) – 6 530 чол., північ Корейського півострова – 10 342 чол., не встановлено – 8 407 чол., усього: 607 533 чол. Однак у 1964 році їхня чисельність у кожному з регіонів скоротилася на 4.0 %, 12.5 %, 21.6 %, 34.4 % й 4.8 % відповідно [5, с. 83]. Завдяки «індустрії репатріації», що почалася від 1959 року і завершилася в 1984 році (із перервою в 1968–1970 роках), з Японії в Північну Корею повернулося щонайменше 93 340 корейців, а також не менш як 6 730 японців та 7 китайців як їхніх родичів (головним чином дружини) [4, с. 180]. Більшість із них дотепер живуть у Північній Кореї.

4. Зміна сальдо міграції та реального попиту на робочу силу

Реальний попит на робочу силу – це використовуваній Державною службою зайнятості Японії індекс, які отримують шляхом розподілу числа робочих вакансій на число тих, хто шукає роботу (наприклад, у 2006 році це відношення становило 2 294 833 чол. до 2 164 014 чол.). Він є основним показником, що виражає відносний надлишок або брак робочої сили в країні. На рис. 3 представлено зміну цього коефіцієнта за роками, разом зі зміною балансу тих, що в'їхали й виїхали (іншими словами, числа іноземців, що залишилися в конкретний рік у Японії) ([16][21]), причому, як видно з рисунка, криві їхнього росту й зменшення досить подібні.

Коли ми для експерименту обчислили залежність між реальним попитом на робочу силу та сальдо міграції в момент 22 (N=22) у період від 1985 по 2006 рік, виявилася сильна залежність (0.70, p<.001). Якщо розподілити ці дані за національністю й місцем походження, то виявляється таке: вихідці з континентального Китаю – -0.14(p>.1), філіппінці – -0.06(p>.1), корейці – 0.70(p<.001), бразильці – 0.73(p<.001), інші – 0.75(p<.001). Таким чином, можна помітити, що, на відміну від корейців, бразильців та інших, кількість тих китайців і філіппінців, хто виїхав та виїхав із країни, не залежить від потреби в робочій силі в конкретний рік. Далі, для відомості слід зазначити, що було встановлено сильну залежність між реальним попитом на робочу силу та балансом числа іноземців (за винятком китайців і філіппінців), що в'їжджають або виїжджають із Японії (0.81, p<.001).

5. Зміна числа зареєстрованих іноземців із розподілом за національністю й місцем походження

На рис. 4 представлено графік, що відображає число іноземців, зареєстрованих на кінець кожного року, з розподілом за національністю або місцем походження ([8, с. 172, 173][9, с. 224, 225][17]), а в таблиці 1 зазначено кількість іноземців, зареєстрованих у два тимчасово

сові моменти – на кінець 1990 року та кінець 2000 року – із розбивкою на національність, місцем походження та статусом проживання [17].

5.1. Корейці

Можна помітити, що від 1947 року, коли прийняли систему реєстрації, по 1952 рік число іноземців зменшилося на 10.6 %, однак причиною цього була ліквідація системи нелегальної реєстрації, що проводилася з метою незаконного одержання харчових продуктів [10, с. 81].

З 1959 по 1961 рік число іноземців скоротилося на 8.3 %, це було наслідком проведення «компанії з репатріації» у Корею, про що мовилося вище.

У період з 1984 по 1987 рік чисельність іноземців зменшилася на 1.9 %, що пов'язано із набранням чинності в 1985 році, «Договору про скасування різних форм нерівноправності жінок» і внесенням відповідних виправлень у Закон про громадянство Японії. У цьому законі реалізується принцип «генеалогії», а не «місця народження», у той же час до внесення виправлень у Закон про громадянство воно ґрунтувалося на принципі «національності за батьком», тобто, «якщо батько – японець, то його дитина теж є японцем». Однак, після внесення виправлень у Закон було прийнято принцип «національності за одним із батьків», тобто, «якщо батько або мати дитини – японці, то дитина теж вважається японцем». Таким чином, якщо дитина народилася в родині, де батько іноземець, а мати – японка, вона може одержати японське громадянство. До того ж, у новій редакції Законом про громадянство передбачені перехідні заходи: наприклад, якщо в людини, що народилася до 1984 року, на момент народження мати була громадянкою Японії, і при прийнятті закону ця особа не досягла повноліття, але подала заяву протягом трьох років після прийняття виправлень до Закону, то така людина може одержати японське громадянство (у такий спосіб із числа корейців, що проживали в Японії, громадянство одержали: у 1985 році – близько 5 410 чол., 1986 – близько 3 535, 1987 – близько 6 793 чол.) [4, с. 182].

Від 1987 по 1991 рік приріст корейського населення склав 2.9 %, що було викликано в 1988–1992 роках дефіцитом робочої сили в Японії та пов'язаним із ним припливом великої кількості мігрантів з Кореї. Однак після того, як приплив мігрантів з Південної Кореї почав зменшуватися, збільшення в суспільстві частки «новачків» перестало компенсувати природний (або юридичний) збиток числа «старих», тому загальна кількість мігрантів з обох цих груп почала скорочуватися. Крім того, зросло число міжнародних шлюбів між японцями й корейцями (включаючи натуралізованих у Японії), а число шлюбів між корейцями, після піка 1971 року, коли воно склало 4 030, демонструвало тенденцію до скорочення. Так, у 1955 році було укладено 737 шлюбів, 1965 – 3 681, 1975 – 3 618, 1985 – 2 404, 1995 – 1 485, і в 2005 – 866 [13, с. 146]. На додаток до цього, здається, що скоротилося й число дітей, що народились від «корейців без японського громадянства», тобто тих, хто входив до числа зареєстрованих іноземців.

5.2. Китайці

Від другої половини 1980-х років почалося зростання китайського населення в Японії. Причому від 2000 року темпи його росту збільшилися і до 2010-го воно, цілком ймовірно, перевершить число корейців у Японії.

Китайських переселенців у Японію можна розділити на кілька груп, а в якості основних необхідно виділити такі: (1) китайці, що перебралися в Японію під час війни, і їхні нащадки; (2) особи, що закінчили вищі навчальні заклади та знайшли роботу в Японії; (3) жінки, що вийшли заміж за японців і переїхали сюди на постійне місце проживання; (4) діти й онуки китайських селян, усиновлені японськими біженцями під час захоплення Маньчжурії.

Що стосується групи (1), то до них відносяться жителі континентального Китаю (на той момент близько 15 тис. чол.), які при введенні системи імміграційного контролю в 1952 році одержали статус «резидентів», і жителі Тайваню (близько 17 тис. чол.), яким, незважаючи на відсутність такого статусу, було дозволене проживання в Японії.

Що стосується групи (2), то цілком звичайним було, коли студент півроку чи півтора року відвідував навчальний заклад як «абітурієнт», а потім продовжував навчання до кінця 4-літнього курсу в статусі «закордонного студента». Більша частина китайських студентів-випускників вищих навчальних закладів знаходить роботу в Японії, причому, як правило, в разі працевлаштування студенти природознавчих факультетів одержують дозвіл на проживання із статусом «технічних працівників», а випускники гуманітарних факультетів – із статусом «гуманітарна й міжнародна діяльність». Якщо китайські студенти викликають із материка чоловіка або дружину, вони одержують дозвіл на «сімейне проживання».

До переселенців групи (3) відносяться, окрім тих, що одержали дозвіл на проживання в якості «чоловік/дружина громадянина Японії», також китайці, які, навіть не будучи одруженими, але маючи неповнолітніх дітей від першого шлюбу, можуть викликати їх та одержувати право на постійне проживання. Починаючи від 1975 року в Японії число чоловіків, одружених з іноземками, перевищує число одружених з іноземцями жінок, причому в період від 1992 по 2005 рік 453 117 японців та японок подали заяви на реєстрацію шлюбу з іноземцями. Шлюбні партнери розподілялися за національністю таким чином: китаєнки – 25.4 %, філіппінки – 21.9 %, кореянки – 16.5 %, корейці – 7.9 %, тайландки – 5.4 %, американці – 4.4 %, інші – 18.5 %. Приблизно в той-таки період з-поміж укладених шлюбів розпалися, відповідно, 32.8 %, 33.1 %, 49.2 %, 39.9 %, 27.2 %, 23.5 % та 28.9 %. За той самий період були зареєстровані 10 316 303 шлюби серед японців, із них розпалося 30.9 % [14, с. 446, 447, 472, 473].

Стосовно групи (4), то тут існує ряд аспектів, про які варто сказати особливо. У 1932 році на північному сході Китаю японцями було створено маріонеткову державу Манчжоу-го, куди до 1945 року було відправлено 270 тис. фермерів-переселенців. Внаслідок краху Манчжоу-го в

Таблиця 1. Кількість зареєстрованих іноземців з урахуванням національності та країни походження

кінець 1990 р.				кінець 2000 р.			
Півн. та Півд. Кореї	Довготривале проживання	268 178	(39,0)	Особливі довготривалі резиденти	507 429	(79,9)	
	Договірне довготривале проживання	323 197	(47,0)	Довготривале проживання	31 955	(5,0)	
	Чоловік (дружина) громадянина Японії	19 999	(2,9)	Чоловік (дружина) громадянина Японії	22 057	(3,5)	
	Закон 126-2-6	17 424	(2,5)	Навчання у ВНЗі	14 848	(2,3)	
	Постійні резиденти	10 412	(1,5)	Проживання в сім'ї	13 516	(2,1)	
	Інше	48 730	(7,1)	Інше	45 464	(7,2)	
	Усього	687 940		Усього	635 269	(100,0)	
Китай	Навчання у ВНЗі	29 354	(19,5)	Чоловік (дружина) громадянина Японії	50 525	(15,1)	
	Довготривале проживання	24 277	(16,1)	Довготривале проживання	48 809	(14,5)	
	Навчання в школі	24 251	(16,1)	Навчання у ВНЗі	45 321	(13,5)	
	Чоловік (дружина) громадянина Японії	23 051	(15,3)	Постійні резиденти	37 337	(11,1)	
	Постійні резиденти	15 263	(10,2)	Проживання в сім'ї	32 306	(9,6)	
	Інше	34 143	(22,7)	Інше	121 277	(36,1)	
Усього	150 339		Усього	335 575	(100,0)		
Бразилія	Чоловік (дружина) громадянина Японії	40 384	(71,6)	Постійні резиденти	137 649	(54,1)	
	Постійні резиденти	12 637	(22,4)	Чоловік (дружина) громадянина Японії	101 623	(39,9)	
	Короткочасне перебування (туризм)	1 463	(2,6)	Довготривале проживання	9 062	(3,6)	
	Підвищення кваліфікації	408	(0,7)	Особи без статусу	2 222	(0,9)	
	Проживання в сім'ї	310	(0,5)	Короткочасне перебування (туризм)	1 826	(0,7)	
	Інше	1 227	(2,2)	Інше	2 012	(0,8)	
Усього	56 429		Усього	254 394	(100,0)		
Філіппіни	Чоловік (дружина) громадянина Японії	20 516	(41,8)	Чоловік (дружина) громадянина Японії	46 265	(31,9)	
	Діяльність у сфері розваг	18 783	(38,3)	Діяльність у сфері розваг	43 790	(30,2)	
	Короткочасне перебування (туризм)	1 599	(3,3)	Довготривале проживання	20 933	(14,4)	
	Навчання в школі	1 389	(2,8)	Постійні резиденти	13 285	(9,2)	
	Підвищення кваліфікації	1 296	(2,6)	Короткочасне перебування (туризм)	4 007	(2,8)	
	Інше	5 509	(11,2)	Інше	16 591	(11,5)	
Усього	49 092		Усього	144 871	(100,0)		
Перу	Чоловік (дружина) громадянина Японії	5 276	(51,3)	Постійні резиденти	21 369	(46,3)	
	Постійні резиденти	4 202	(40,9)	Чоловік (дружина) громадянина Японії	9 978	(21,6)	
	Короткочасне перебування (туризм)	436	(4,2)	Довготривале проживання	7 496	(16,2)	
	Підвищення кваліфікації	98	(1,0)	Короткочасне перебування (туризм)	4 539	(9,8)	
	Проживання в сім'ї	69	(0,7)	Короткочасне перебування (відвідини родичів)	1 121	(2,4)	
	Інше	198	(1,9)	Інше	1 668	(3,6)	
Усього	10 279		Усього	46 171	(100,0)		
США	Чоловік (дружина) громадянина Японії	7 020	(18,3)	Чоловік (дружина) громадянина Японії	9 495	(21,2)	
	Проживання в сім'ї	6 843	(17,8)	Проживання в сім'ї	6 939	(15,5)	
	Гуманітарна й міжнародна діяльність	4 527	(11,8)	Гуманітарна й міжнародна діяльність	5 933	(13,2)	
	Викладацька діяльність	4 369	(11,4)	Довготривале проживання	5 826	(13,0)	
	Релігійна діяльність	3 201	(8,3)	Викладацька діяльність	3 713	(8,3)	
	Інше	12 404	(32,3)	Інше	12 950	(28,9)	
Усього	38 364		Усього	44 856	(100,0)		

1945 році їхня доля була такою: (а) 47 тис. осіб були призвані до армії напередодні поразки Маньчжурії та взяли участь у бойових діях; (б) 72 тис. загинули під час падіння Маньчжурії й відразу після цього; (в) 140 тис. мали змогу повернутися в Японію за короткий період відразу після краху Маньчжурії; (г) 6.5 тис. зниклих без вісті вважаються загиблими; (д) 4.5 тис. безслідно зниклих вважаються живими [12, с. 436, 437].

У групі (д) було багато жінок, про яких (часто з дітьми, братами або сестрами) піклувалися китайці або які, рятуючись від голоду й холоду, вийшли заміж за китайських селян, тоді як їхні батьки, чоловіки й брати були покликані на військову службу, а матері й сестри гинеули в таборах біженців. У 1972 році, коли Японія встановила дипломатичні зв'язки з Китайською Народною Республікою, ці жінки почали поступово повертатися в Японію, причому до 2007 року їхнє число склало 3 834 осіб. Звичайно вони поверталися в Японію із чоловіками й молодшими дітьми та, одержавши громадянство, викликали з Китаю родини інших дітей та онуків. Однак з огляду на те, що в багатьох із них було по п'ять і більше дітей, а також що їхні онуки, після досягнення ними повноліття в Японії, викликали з Китаю чоловіків та жінок, і в них у свою чергу народжувалися діти (онуки), не дивно, що з кожною японською жінкою, що поверталася в Японію, тут поселялося більше 40 китайців.

5.3. Бразильці й перуанці

Відповідно до прийнятого в 1924 році в США нового Закону про імміграцію іноземцям було заборонено в'їжджати на територію США й Гавайських островів, тому до початку в 1941 році війни між США та Японією основним постачальником іммігрантів у Японію була Латинська Америка (зокрема Бразилія й Перу). Від 1908 по 1941 рік у Бразилію виїхало 188 976 чол., переважно фермерів, а від 1899 по 1941 – у Перу виїхало 33 070 японців [2, с. 117–120]. Від 1952 року, коли було відновлено незалежність Японії, до 1973 року звідси виїхало 66 874 осіб у Бразилію та 2 329 – у Перу [11, с. 332].

У 1989 році було прийнято нову редакцію Закону про імміграційний контроль і статус біженців, а в 1990-му вийшов Указ Міністерства юстиції № 132 (в якому було визначено, кому з іноземців може бути надане право «постійного проживання» і підстави для цього). Як наслідок, удалося визначити коло членів родин і родичів японців, які можуть в'їжджати на проживання в Японію. В разі переїзду в Японію чоловіка й жінки (подружжя), або дитини, вони одержують дозвіл на проживання в статусі «громадянина Японії». Якщо ж у Японію переїжджають діти цього громадянина, його онуки або ж правнуки, то їм надається право проживання в статусі «резидента». Окрім того, дітям від першого шлюбу чоловіка й дружини громадянина Японії, правнукам японських громадян дозволяється переїзд у Японію, якщо вони неодружені або неповнолітні, при цьому вони також одержують статус «постійного жителя». Більше того, якщо особи, що одержали такий статус, повернувшись на

якийсь час у країну, згодом одружуються, то вони отримують право викликати чоловіка (дружину) в Японію в якості «постійного жителя», а також одержати аналогічний статус для дітей, що перебувають на його утриманні. Причому вищезазначений термін «дитина японського громадянина» означає дитину, батьки якого є японцями. Отже, наприклад, дитина, що народилася в іноземця до натуралізації останнього в Японії, не вважається дитиною громадянина Японії. До того ж, термін «дитина» використовується в біологічному значенні. Тобто, навіть якщо між двома людьми не існує юридичних, соціальних, емоційних відносин батька й дитини, за наявності доказів біологічного зв'язку ці люди вважаються родичами. Із другого боку, за винятком поодиноких випадків, не дозволено переїжджати на постійне місце проживання в Японію прийомним дітям, нареченим, їхнім батькам, братам і сестрам.

До речі, щодо членів родини та родичів японських громадян, то їхня діяльність під час перебування в Японії не обмежується. Їм дозволено займатися будь-якою простою роботою як тимчасовим робітникам, причому навіть по кілька годин на тиждень. Доки такі особи залишаються членами родини або родичами японського громадянина, вони мають право продовжувати жити в Японії навіть у разі втрати ними роботи, переходу на інше місце роботи, незалежно від того, чи мають вони роботу, поміняли її або ж вийшли на пенсію.

Від другої половини 1990-х років велика кількість бразильців і перуанців, що є дітьми чи онуками японців (а також їхніми чоловіками/дружинами), отримали змогу в рамках цієї системи влаштуватися на роботу в Японії.

Спостерігається тенденція поселення іноземців у префектурах і районах Японії з високою реальною потребою в робочій силі; зокрема ця тенденція особливо яскраво простежується відносно бразильців і перуанців. На прикладі всіх 47 префектур Японії (N=47) ми спробували визначити залежність між реальною потребою в робочій силі (в цілому за 2005 рік) та числом зареєстрованих іноземців (на кінець 2005 року) і одержали такі результати: Бразилія – 0.59 (p<.001), Перу – 0.52 (p<.001), Філіппіни – 0.47 (p<.001), інші – 0.37 (p<.01), Китай – 0.36 (p<.05), Північна й Південна Кореї – 0.28 (p<.1), США – 0.26 (p<.1).

5.4. Філіппінці

Серед філіппінців, що приїждять у країну, багато жінок. Серед зареєстрованих у 2005 році іноземців число чоловіків на кожні 100 жінок становило: на Філіппінах – 25.7 чол., у Китаї – 70.1, у Північній і Південній Кореях – 86.6, в Японії – 95.2, у Перу – 115.3 чол., у Бразилії – 122.4, в інших країнах – 137.5, у США – 183.9 осіб. [17] (відомості щодо Японії взяті за результатами перепису населення 2005 року [23]).

Із таблиці 1 видно, що з тих, хто в'їжджає, найбільше людей отримують дозвіл на проживання в якості «чоловіка/дружини японського громадянина», тобто в основному це – жінки, що вийшли заміж за японців (тому можна вважати, що їхні діти мають японське громадян-

ство). Навіть якщо міжнародний шлюб закінчився розлученням, але було підтверджено тривале спільне проживання чоловіка й жінки та інші обставини, то іноземцеві найчастіше дають дозвіл на продовження проживання (при цьому його статус змінюється на «постійне проживання»). З таблиці 1 видно також, що друге місце за кількістю тих, хто в'їжджає в країну, займає категорія «сфера розваг»; це означає видачу дозволів на проживання особам, що займаються театральною, виконавською, музичною, спортивною та іншою розважальною діяльністю.

До речі, у зв'язку з ратифікацією Парламентом Японії в 2005 році Конвенції про боротьбу з організованою злочинністю та торгівлею людьми, у 2004 році відповідними міністерствами й відомствами було засновано Комітет з боротьби з торгівлею людьми й розроблено план заходів у цьому напрямку. Після виявлення того, що значне число людей, що в'їхали в Японію в статусі «сфера розваг», виявилось жертвами торгівлі людьми (зокрема громадяни Філіппін, які, не маючи артистичної кваліфікації, але одержавши від уряду своєї країни відповідні дипломи, змогли в такий спосіб в'їхати в Японію [20]), у Японії було посилено контроль за в'їздом і проживанням осіб, допущених у країну в статусі «працівників сфери розваг». Унаслідок цього, починаючи з 2004 року, припинився приріст числа філіппінців, що проживають у Японії.

5.5. Американці

Як видно з таблиці 1, найбільше в Японії проживає американців, одружених із японськими жінками (статус «чоловіка громадянки Японії»), викладачів англійської мови (статус «викладацький склад»), священників і місіонерів (статус «релігійного діяча»), службовців і менеджерів (статус «гуманітарна й міжнародна діяльність»), причому їхні дружини й діти також проживають у Японії в якості «членів родини».

Не можна випустити з уваги один аспект. Справа в тому, що в даній таблиці немає відомостей про осіб, що пов'язані з дислокованим у Японії військовим контингентом США, оскільки на них не поширюються положення Закону про імміграційний контроль і статус біженців і Закону про реєстрацію іноземців. Від 1945 по 1952 рік Японія була окупована американськими військами, однак і після цього, за умовами японсько-американського договору, американські війська продовжують перебувати на території Японії. Згідно з даними, що наведені на офіційному сайті далекосхідного контингенту ЗС США, на жовтень 2007 року особовий склад американських військ нараховував 48 434 осіб (сухопутні війська – 2 386, морська піхота – 15 433, військово-морські сили – 5 991, військово-повітряні сили – 12 483, та 7-й флот США – 12 141), вільнонайманих – 47 169, цивільного персоналу – 3 300; разом – 98 903 чол. [22]. Тоді ж, за станом на кінець 2006 року, в Японії був зареєстрований 51 321 американець; з огляду на близько 10 тис. вільнонайманих це становить лише третину від загального числа проживаючих у Японії американців.

6. Зміна числа натуралізованих іноземців та осіб, що одержали дозвіл на довгострокове проживання

На рис. 5 представлено графік зміни числа натуралізованих іноземців та осіб, що одержали право на довгострокове проживання ([16][18]), причому тут під «спеціальним правом на довгострокове проживання» розуміємо дозвіл на проживання, що надавався під час війни вихідцям із Тайваню та Кореї, а під «загальним правом на довгострокове проживання» – дозвіл, що надавався всім іншим мігрантам.

6.1. Особи, що підпадають під дію Закону 126-2-6

Під час японської окупації корейці й жителі Тайваню мали японське громадянство, однак втратили його після укладання Договору про мир і закінчення окупації Японії від 28 квітня 1952 року. У той самий день був опублікований Закон № 126 від 1952 р., згідно з яким усі іноземці, що проживали тоді в Японії, упродовж трьох місяців від дати його опублікування повинні були подати заяву на одержання права на проживання. До того ж, відповідно до положень пункту 6 статті 2 цього закону не було потреби в поданні такої заяви з боку тайванців і корейців (а також дітей, народжених у них під час японської окупації), що проживали в Японії до 2 вересня 1945 року, коли Японія підписала Акт про капітуляцію й відколи почалася її окупація. Окрім того, вони могли продовжувати жити в Японії навіть без дозволу на проживання через це їх часто називали «вихованці Закону 126-2-6»).

Таким чином, іноземців, що проживали в той період у Японії, можна було загалом розділити на три основні групи: (1) особи, пов'язані зі Збройними силами США, які не підлягали імміграційному контролю; (2) вихідці з колишніх колоній (близько 520 тис. корейців і 17 тис. тайванців) [6, с. 23], яким дозволялося протягом певного часу залишатися в Японії без дозволу на проживання; (3) звичайні іноземці (близько 50 тис. осіб), яким належало протягом трьох місяців одержати такий дозвіл.

До того ж, у той період, якщо люди, що прожили в Японії тривалий час, подавали заявку на одержання дозволу на проживання, їм найчастіше видавався дозвіл на довгострокове проживання, хоча варто відзначити, що вражаюче число, отримавши такий дозвіл, було китайцями з материкового Китаю (близько 15 тис. осіб) [8, с. 124].

6.2. Договірне довгострокове проживання

Окрім того, Японія мала намір встановити дипломатичні стосунки з Кореєю та вирішити питання юридичного статусу корейців, що проживали в Японії, однак переговори між двома країнами кілька разів переривалися. Відповідно до Договору про базові відносини між Японією й Кореєю між цими країнами були встановлені дипломатичні зв'язки, і 13 років потому, у 1965 році, вдалося вирішити проблему статусу корейців, що проживали в Японії, на основі Угоди між Японією та

Республікою Корея про юридичний статус та обіг з корейцями, що проживають у Японії.

За умовами цієї угоди корейцям, що проживали в Японії, було надано «договірний статус довгострокового проживання». Будь-яка особа, незалежно від її матеріального стану або поведження, могла одержати цей статус за умови, що:

вона є громадянином Республіки Корея;

вона проживала в Японії до радіозвернення японського імператора від 15 серпня 1945 року із визнанням поразки Японії у війні (або ж є дитиною такої особи, що народилася та виросла в Японії);

протягом 5 років від дати опублікування Угоди від 17 січня 1966 року вона подала заяву про надання дозволу на постійне проживання.

До того ж, діти тих, хто одержав «договірний статус довгострокового проживання», надалі також отримували аналогічний статус; відносно ж їхніх онуків до 1991 року передбачалося укласти окрему угоду. Таким чином, наслідком введення «договірного статусу довгострокового проживання» стало різке зростання кількості «особливих довгострокових жителів», що демонструє графік, наведений на рис. 5.

«Договірний статус довгострокового проживання» – це більш надійний дозвіл на проживання, ніж «загальний статус довгострокового проживання». Наприклад, якщо довгострокового резидента на загальних підставах засуджено судом до тюремного ув'язнення на строк більше одного року, то після закінчення цього терміну існує ймовірність його депортації на батьківщину, тоді як для особи зі статусом «договірного довгострокового проживання» такий строк вироку повинен перевищувати сім років.

Однак приблизно половина корейців, що проживали в Японії, не подавала заявки на одержання статусу «договірного довгострокового проживання». На той момент більшість корейців, що проживали в Японії, була прихильниками Корейської Народно-Демократичної Республіки, причому багато хто з них закликав відмовитися від подачі заявки на одержання статусу «договірного довгострокового проживання». Були також люди, які не хотіли брати участь у політичному протистоянні Півдня й Півночі, і такі, хто, не бажаючи зв'язуватися ні з Південною, ні з Північною Кореєю, просто сподівалися жити як і раніше, не визначаючись із громадянством і статусом проживання.

6.3. Біженці з Індокитаю, особливі випадки одержання права на довгострокове проживання, спрощений прийом до громадянства

Наприкінці квітня 1975 року упав Сайгон, а починаючи з наступного місяця в Японію почали прибувати перші біженці на човнах. На Японію як на одного із членів західного співтовариства виявлявся тиск із метою примусити її брати активну участь у прийомі в'єтнамських біженців, тому в 1978 році за згодою Кабінету Міністрів було затверджено курс на надання права на довгострокове проживання в'єтнамським біженцям. Надалі Японія також приєдналася до

Договору про статус біженців і Протоколу про статус біженців, і після набуття ними чинності в 1982 році, замість Указу, що діяв доти, про імміграційний контроль, було прийнято Закон про імміграційний контроль і статус біженців (таким чином, до 2004 року в Японії одержали право на проживання такі категорії біженців з Індокитаю: прибулі на човнах – 3 536, такі, що проживали в закордонних таборах біженців, – 4 353, студенти, що прибули до зміни влади – 742, легальні емігранти – 2 600 чол.; разом: 11 231 осіб).

Окрім того, внаслідок реформи законодавства в окреслений період були прийняті положення про «особливі випадки надання права на довгострокове проживання», згідно яким у випадку, якщо вищезгадані «вихованці Закону 126-2-6», а також їхні прями нащадки протягом п'яти років від дати набрання законом чинності 1 січня 1982 року подадуть заяву про надання права на довгострокове проживання, то воно надавалося їм незалежно від їхнього матеріального стану або поведження. Причому прями спадкоємці осіб, що одержали це право як виняток, надалі також одержували статус «довгострокового проживання». Як видно з рис. 5, введення такого режиму привело до росту числа осіб, що одержали «спеціальний статус довгострокового проживання».

До того ж, внаслідок цієї реформи було спрощено процедуру одержання права на довгострокове проживання для частини іноземців. Зокрема, були встановлені три умови, яким повинен відповідати претендент на одержання статусу «довгострокового проживання» відповідно до положень Закону про імміграційний контроль і статус біженців: (1) гарне поведження; (2) наявність професійних навичок або коштів, що дозволяють самостійно існувати; (3) відповідність інтересам Японії. Окрім цього, умови (1) і (2) не поширюються на чоловіка й дружину японців і резидентів, а також їхніх дітей, а умова (2) – на біженців. Як видно з рис. 5, наслідком такого спрощення процедури одержання громадянства стало збільшення числа «довгострокових жителів на загальних підставах».

6.4. Особливий статус «довгострокового проживання»

Надалі, через необхідність визначити юридичний статус онуків іноземців, що одержали право «договірного довгострокового проживання», в 1991 році було прийнято Спеціальний закон про імміграційний контроль для осіб, що відмовилися від японського громадянства відповідно до Договору про мир із Японією. Відповідно до положень цього закону, корейці й тайванці, які безупинно проживали в Японії від початку її окупації американськими військами, а також їхні прями спадкоємці, що народилися в Японії, переведені в розряд «особливих довгострокових жителів». Водночас, залежно від громадянства й віку, всі ці особи, які були розділені за категоріями «вихованців Закону 126-2-6», «договірних довгострокових жителів», частково «постійних резидентів» і частково «довгострокових жителів», були об'єднані статусом «особливих довгострокових жителів». Причому завдяки такому об'єднанню щорічне

число осіб, що одержували статус довгострокового проживання, не зростає; як видно з рис. 5, не збільшується й число «особливих довгострокових жителів».

До того ж, статус «особливого довгострокового проживання» більш надійний, ніж статус звичайного. Наприклад, якщо «звичайного довгострокового жителя» засуджено до тюремного ув'язнення на строк більше одного року, після відбуття ним покарання його можуть репатріювати; для особи з «особливим статусом довгострокового проживання» такий термін ув'язнення, після якого можлива репатріація, становить не менше семи років.

6.5. Перегляд «умов перебування в Японії при наданні статусу довгострокового проживання»

У 1998 році в рамках політики дерегуляції, а також спрощення й раціоналізації діловодства, було переглянуто порядок надання звичайних дозволів на довгострокове проживання. Разом з тим, окрім зміни необхідного періоду проживання в Японії з 20 до 10 років, як «виняток з положень про 10-літній строк проживання в Японії» цей строк був прийнятий рівним: (1) більше одного року – для дружини/чоловіка й жінки та дітей японців, а також «особливих» і «звичайних» довгострокових жителів (причому період перебування в шлюбі повинен бути не менше трьох років); (2) більше п'яти років – для осіб, «що збрили внесок у розвиток Японії» (наукових співробітників вищих навчальних закладів), постійних резидентів та біженців. Спростилося одержання права на довгострокове проживання, що раніше «було складніше натуралізації», внаслідок чого зростає кількість осіб, що одержали статус «довгострокового жителя». Як видно з рис. 5, результатом такого перегляду порядку застосування закону стало швидке збільшення числа осіб із загальним статусом «довгострокового проживання».

7. Зміна числа осіб, що одержали статус (тільки загальний) «довгострокового проживання», з урахуванням національності й місця походження

На рис. 6 представлено побудовану на підставі рис. 5 діаграму зміни числа тих, хто отримав дозвіл на загальне довгострокове проживання, з обліком їхньої етнічної приналежності та країни походження ([8, с. 13] [16]). Тут показники 1953 року являють собою суму показників 1952 та 1953 років.

Число етнічних корейців, що одержали статус «довгострокового проживання», стало зростати із запізненням приблизно на п'ять років у порівнянні із числом осіб, що одержали статус «догвірного довгострокового проживання», прийнятий в 1966 році, та «винятковий статус довгострокового проживання», що був введений від 1982 року (причини цього в цей час вивчаються).

Число китайців, що одержали дозвіл на довгострокове проживання, у період 1952–53 років складало близько 15 тис. осіб; причини цього були викладені вище. У 1982 році, як було спрощено систему надання права на «довгострокове проживання», найбільш чисельною групою, що використала це право, були китайці.

Число бразильців, що одержали статус «довгострокового проживання», в 2001 році перевищило число корейців і філіппінців, а в 2006 році – число китайців, що одержали аналогічний статус.

Хоча число перуанців, що одержали дозвіл на довгострокове проживання, менше такого ж числа бразильців, однак стосовно загальної кількості тих, хто в'їхав у країну, воно більше. Зважаючи на відомості щодо числа зареєстрованих у 2005 році іноземців, із 302 080 бразильців 21.1 % одержали статус «довгострокового проживання», а з-поміж 57 728 перуанців такий статус одержали 39.2 % [17].

8. Зміна числа натуралізованих із урахуванням національності й країни походження

На рис. 7 представлено заснований на відомостях рис. 5 графік зміни числа осіб різної національності й країни походження, що одержали право натуралізації в Японії ([1, с. 14–15] [18]).

Від 1952 по 2006 рік було натуралізовано 426 199 осіб; за національністю вони розподілялися в такий спосіб: корейці – 71.4 %, китайці – 23.5 %, решта – 5.1 % ([1] [18]).

Підписавши в 1972 році Спільну японсько-китайську декларацію, Японія оголосила про розрив дипломатичних відносин із КНР, причому Китай посилав вимоги щодо відмову від громадянства [3, с. 23, 24]. Частина китайців, що проживали в Японії, направилися в посольства й консульства КНР, які мали незабаром закритися, і подала заяви про відмову від громадянства. З-поміж загальної кількості тих, хто відмовився від китайського громадянства, 7 338 чол. були натуралізовані в Японії, інші ж змогли проживати в Японії в статусі осіб без громадянства. Окрім того, в 1969 році 13 246 китайців одержали статус довгострокового проживання, 13 353 чол. – дозвіл на проживання, що підпадає під дію Закону 126-2-6, та 3 723 – як діти осіб, що підпадають під дію Закону 126-2-6; у 1974 році їхнє число скоротилося відповідно на 35.4 %, 38.7 %, 0.5 % [5, с. 66, 67].

9. иСНОВОК

У цій статті, проілюстрованій графіками, йдеться про імміграцію іноземців у Японію в післявоєнний період, а також про статус їхнього проживання й натуралізації в цій країні.

Цю статтю буде опубліковано в Україні, тому хотілося б навести й деякі відомості стосовно числа українців, що проживали в Японії в 2000 та 2005 роках. Насамперед, їхня загальна кількість виросла від 1 004 до 1 784 осіб. Далі наведемо деякі з основних цифр попарно в такому вигляді: «загальне число – 1 004/1 784»; статус перебування: «сфера розваг» – 556/735, «чоловік/дружина громадянина Японії» – 174/531, «проживання в сім'ях» – 79/61, «довгострокове проживання» – 12/135; стать: жінки – 858/1607; вік і стать: 20-24 річні жінки – 331/541, 25-29 річні жінки – 305/538, 30-34 річні жінки – 84/301; місце проживання: Токіо – 173/268, Фукуока – 86/178, Канагава – 80/189 [17].

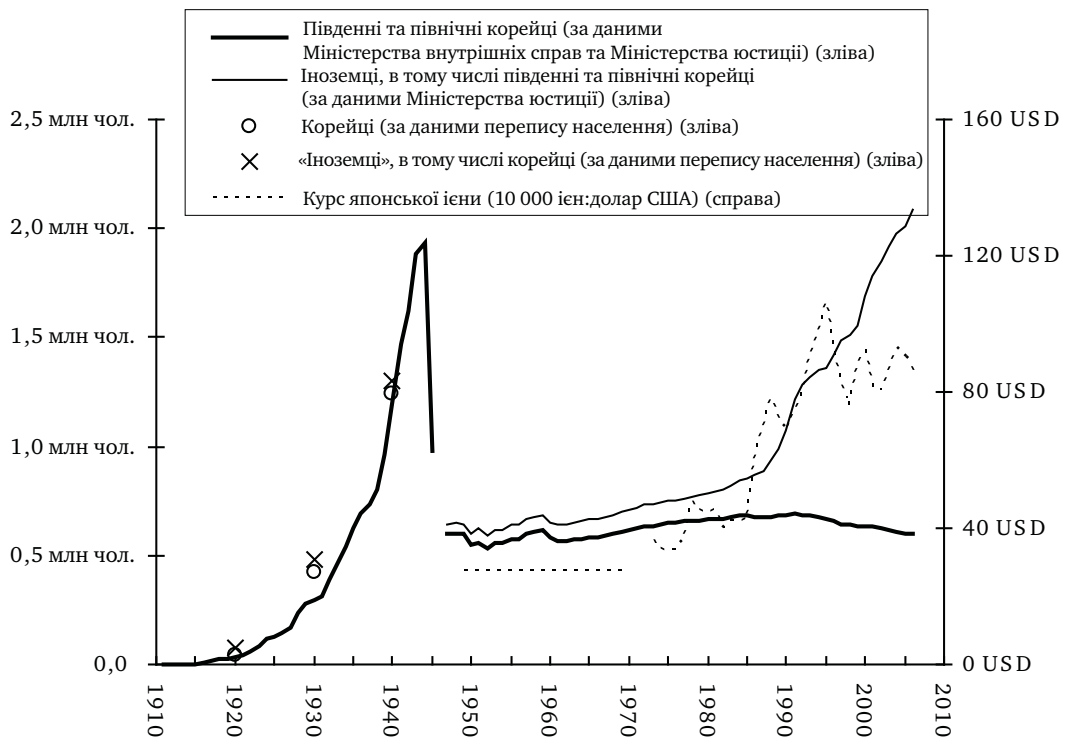

Рис.1. Зміна кількості корейців, іноземців і курсу ієни

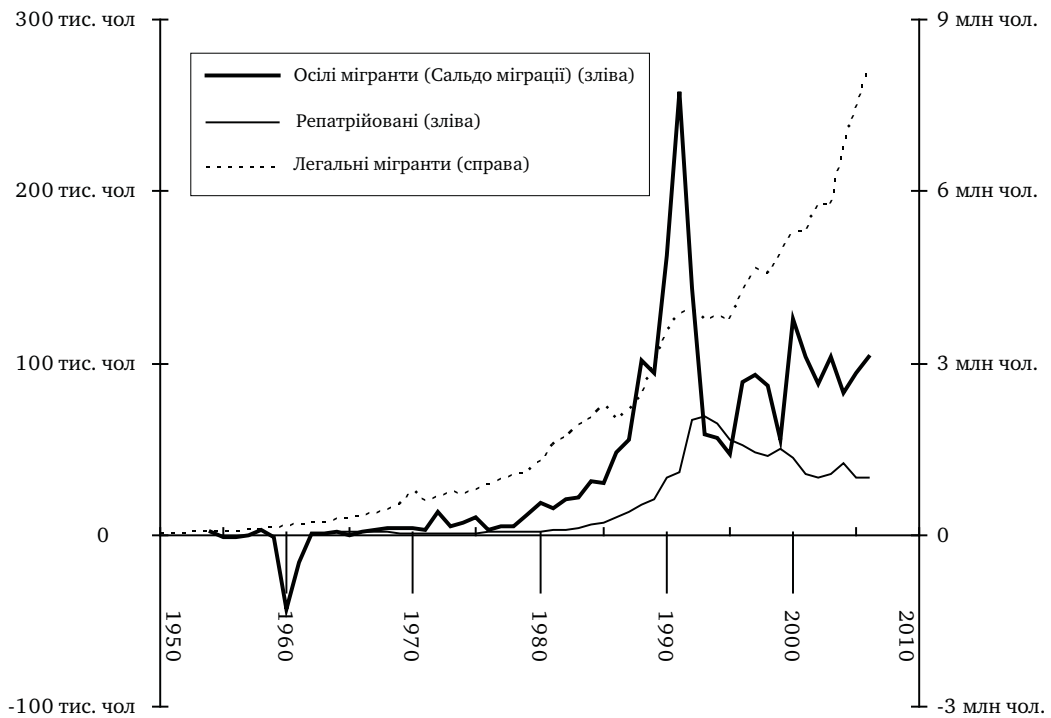

Рис. 2. Зміна кількості іммігрантів, іноземців, що залишаються й повертаються

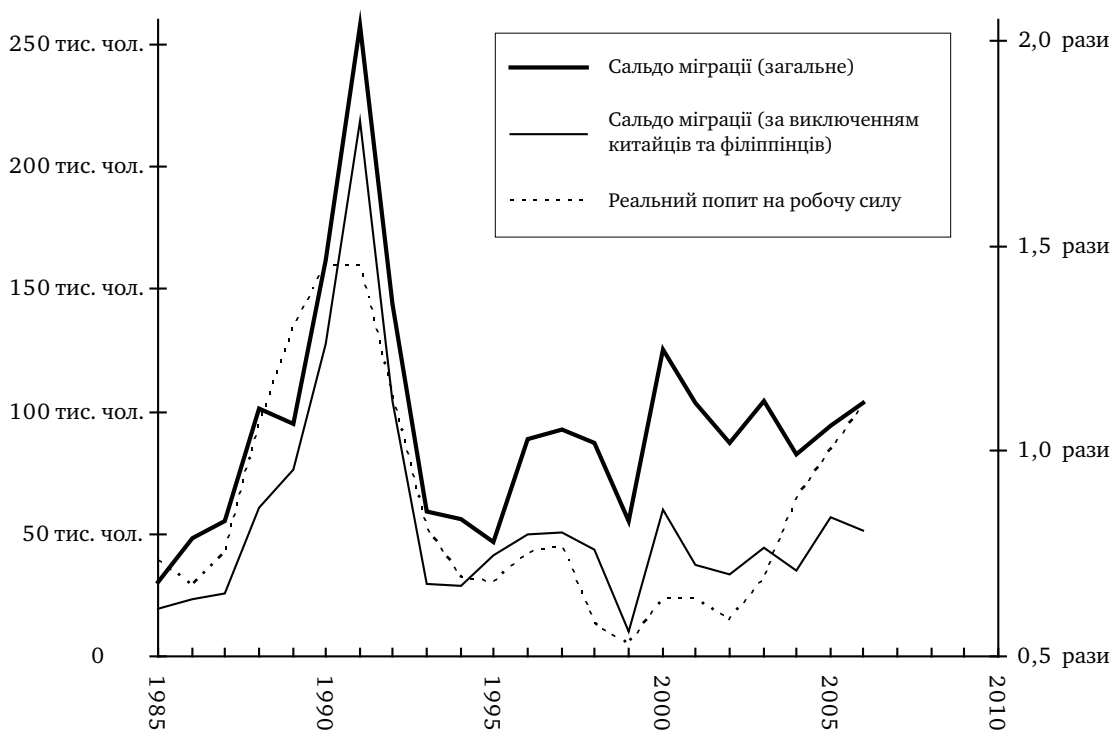

Рис. 3. Зміна сальдо міграції іноземців і реальної потреби в робочій силі

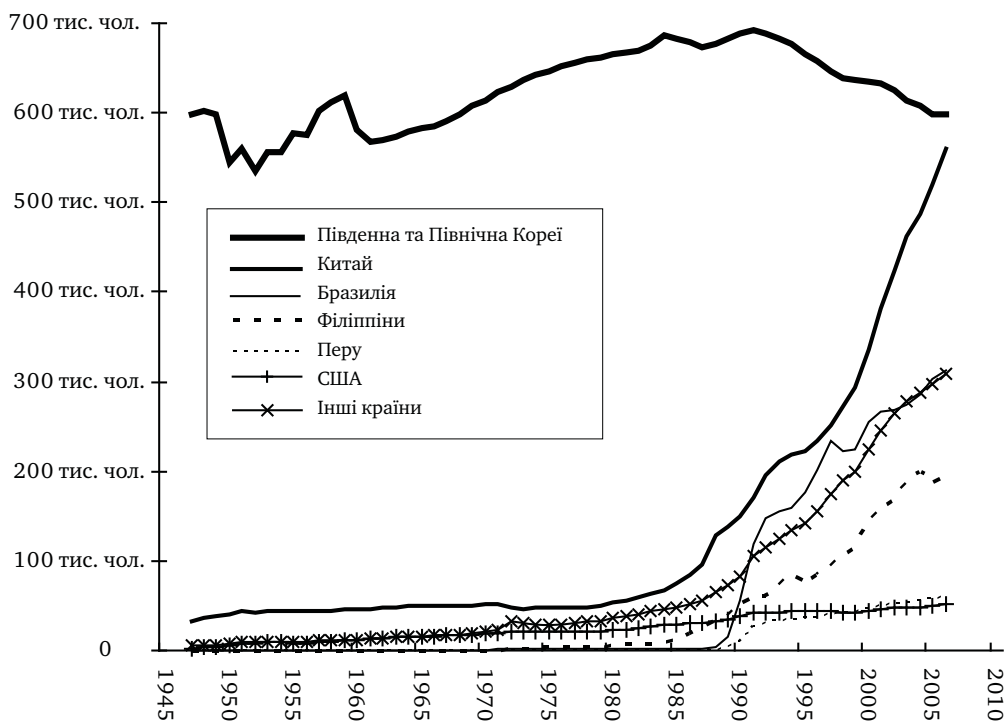

Рис. 4. Зміна кількості зареєстрованих іноземців з урахуванням національності й країни походження

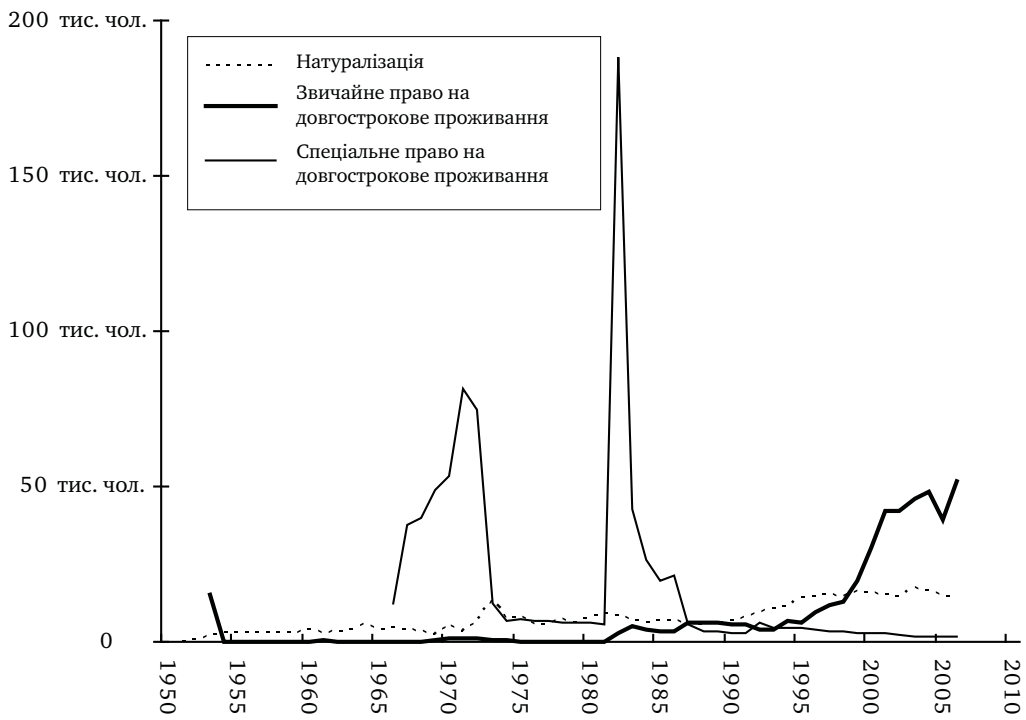

Рис. 5. Зміна кількості натуралізованих іноземців та осіб, що отримали дозвіл на довгострокове проживання

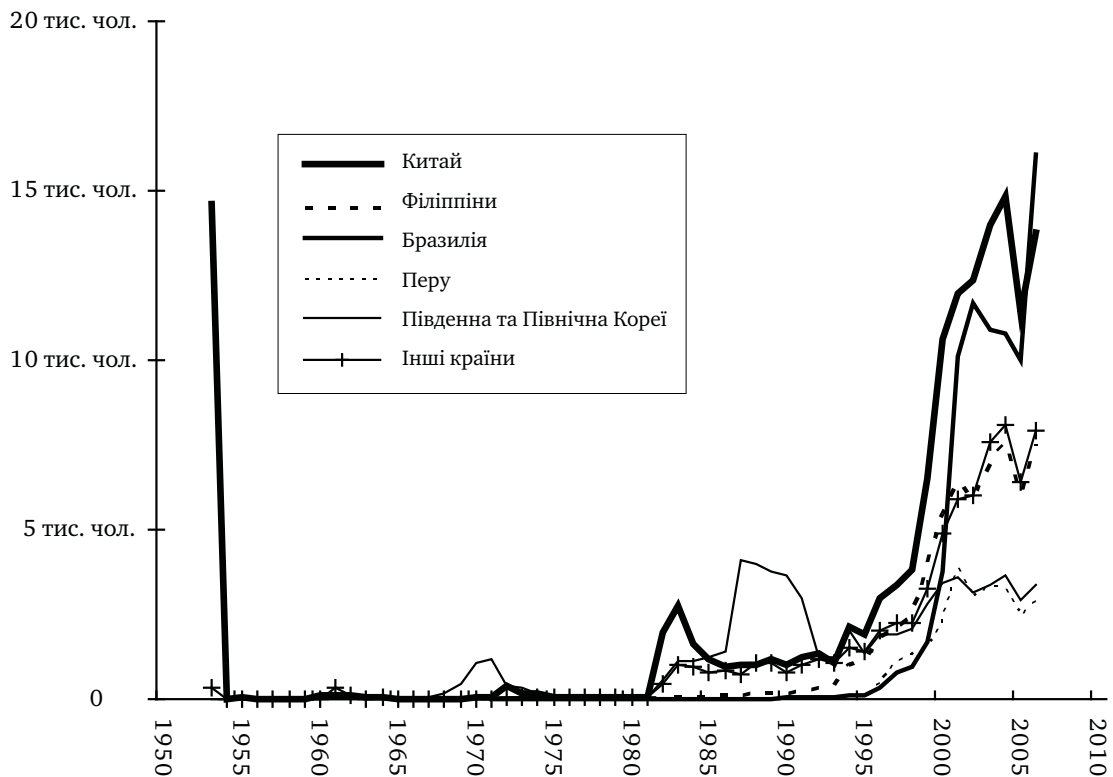

Рис. 6. Зміна кількості «довгострокових» резидентів з урахуванням національності й країни походження (тільки звичайні резиденти)

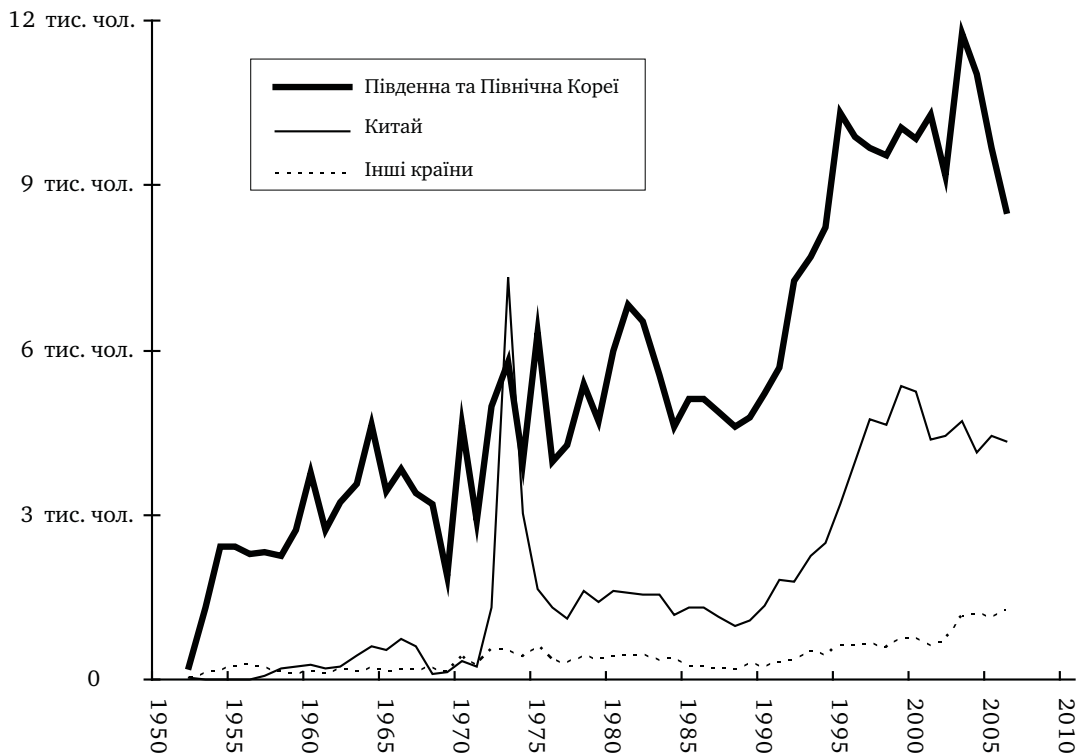

Рис. 7. Зміна кількості іноземців, що натуралізуються, з урахуванням національності й країни походження

[1] *Асакава А.* Дзайніті гайкокудзін то кіка-сейдо (Іноземці в Японії й система натуралізації). – Токіо: Сінканся, 2003.

[2] *Ісікава Т.* Ніхон імін-но тірігакутекі кенкю (Географічні аспекти міграції в Японії). – Окінава: Юкі, 1997.

[3] *Кім Е.* Дзайніті тьосендзін-но кіка (Натуралізація проживаючих у Японії корейців). – Токіо: Акасі сетен, 1990.

[4] *Моріта Е.* Судзі га катару дзайніті канкоку-тьосендзін-но рекісі (Історія корейців у Японії мовою цифр). – Токіо: Акасі сетен, 1996.

[5] *Ямагамі С.* Вага куні-о мегуру кокусай дзінрю-но хенсен: Кейто-ні міру кокусайка-но гєндзьо (Зміна світових міграційних потоків і наша країна: Глобалізація з погляду статистики). – Токіо: Ньюкан кьокай, 1989.

[6] Збірник Імміграційної служби Міністерства юстиції Японії. Сюцунюоку канрі то соно дзїттай (Імміграційний контроль і реальне положення справ). 1964.

[7] Збірник Імміграційної служби Міністерства юстиції Японії. Сюцунюоку канрі: Соно гєндзьо то кадай (Імміграційний контроль: Поточна ситуація й завдання). 1975.

[8] Збірник Імміграційної служби Міністерства юстиції Японії. Сюцунюоку канрі-но кайко то тембо: Ньюкан хоссоку 30 нен-о кінєн-сіте (Минуле й перспективи імміграційного контролю: 30-річчя створення Імміграційної служби). 1980.

[9] Збірник Імміграційної служби Міністерства юстиції Японії. Сюцунюоку канрі: Хембо-суру кокусай каньоке-но нака-де (Імміграційний контроль: У мінливому міжнародному оточенні). 1986.

[10] Видання Інституту підвищення кваліфікації Міністерства юстиції. Дзайніті тьосендзін сьогу-но сьї то гєндзьо (Тенденції й нинішнє ставлення до проживаючих у Японії корейців). Токіо: Кохокуся, 1975.

[11] Міністерство закордонних справ Японії. Кайгай ідзю-но ігі-о мотомете: Бурадзіру ідзю 70 сюенєн кінєн (У пошуках змісту міграції за кордон: До 70-річчя від початку міграції із Бразилії). – Токіо: МЗС і Фонд міжнародного співробітництва, 1979.

[12] Товариство вивчення історії освоєння Маньчжурії. Мансю кайтакусі (Історія освоєння Маньчжурії). Некомерційне видання. – Токіо: Агентство Кайтаку дзікокай, 1966.

[13] Статистично-інформаційний відділ Секретаріату Міністерства народного добробуту Японії. Кон'їн токей: Дзінко дотай токусю хококу (Статистика шлюбів: Спеціальна доповідь зі статистики міграції населення). 1997. (У доповіді зібрані відомості щодо шлюбів між громадянами Японії та іноземцями.)

[14] Статистично-інформаційний відділ Секретаріату Міністерства праці й народного добробуту Японії. Дзінко дотай токей (3 сацу), дзьомаку (Статистика міграції населення (у 3 т.), т. 1). – Фонд народного добробуту, 2005.

[15] Тойо кейдзай сімпося. Кокусей тьосасю тайсей: Дзінко токей соран (Збірник відомостей із перепису населення: Загальний огляд статистичних даних по населенню). 1985. (Наводяться відомості щодо населення Кореї під час японської окупації.)

[16] Збірник юридичного відділу Секретаріату Міністерства юстиції Японії. Сюцунюоку канрі токей немпо (Річний статистичний звіт Імміграційної служби). Від 1961 року публікується щорічно.

[17] Збірник Товариства сприяння

Імміграційній службі Японії. Дзайрю гайкокудзін токей (Статистичні дані по проживаючих у Японії іноземцях). Опубліковані у 1959, 1964, 1969, 1974, 1985, 1987, 1989, 1991, 1993 роках, від 1995 року публікується щорічно.

[18] Хосо дзіхо (Юридичний огляд). Хосокай. (Від 1947 року виходить щомісяця. Раз на рік Імміграційна й Цивільна служби Міністерства юстиції публікують у ньому звіти «Огляд діяльності Імміграційної служби» та «Адміністративні кроки Цивільної служби». В останньому регулярно наводять відомості щодо кількості

натуралізованих у Японії іноземців.

[19] Банк Японії. Гайкоку кавасе соба дзьокьо (Стан валютного ринку). http://www.boj.or.jp/type/stat/dlong/fin_stat/rate/cdab0780.csv

[20] Секретаріат Кабінету Міністрів. Дзінсін торіхікі тайсаку кодо кейкаку (План заходів щодо боротьби з торгівлею людьми). <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/jinsin/kettei/041207keikaku.html>

[21] Міністерство праці й народного добробуту Японії. Сьокугьо антей гьому токей (Статистичні дані по

забезпеченню зайнятості). <http://www.dbtk.mhlw.go.jp/toukei/kouhyo/data-rou16/jikei/jikeiretu03.xls> (На сайті розміщено інформацію про реальний попит на робочу силу).

[22] Офіційний сайт контингенту Збройних сил США в Японії: <http://www.usfj.mil/>

[23] Таблиця статистичних результатів первинного перепису населення Японії в 2005 році (<http://www.stat.go.jp/data/kokusei/2005/kihon1/00/hyoudai.htm>).

Переклад з японської Ігоря Околєлова